

Kirjat, haaveet ja kuvat

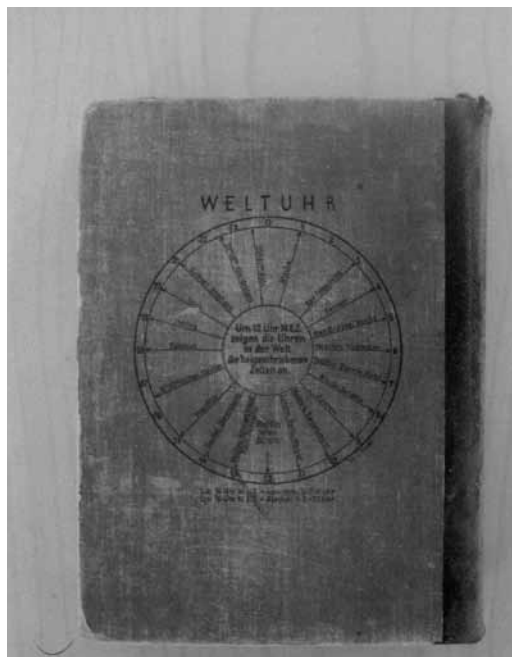
■ Lauri Anttila

Vanhempieni kuoltua suoritettiin pesänjako. En itse päässyt tilaisuuteen ja ohjeistin etumiestä (vaimoni), että ainoa, mitä pesästä haluaisin itselleni oli saksalainen tietoteos *Reclam, praktisches Wissen* (1). Minulla oli vahva tunneside tuohon massiiviseen teokseen. Vanhimpia muistoja siitä on, että makaan lattialla ja kääntelen sen sivuja. Nyt yli kuusi ja puoli vuosikymmentä myöhemmin huomaan, että monet tekemiseni juonteet alkavat tuosta kirjasta.

Teoksen etukannessa on senttimetrimittaa (kirjalla voi mitata) ja kerrotaan, että mitan pituus on 25 CENTIMETER = $\frac{1}{4}$ METER. Kannen kääntöpuolella lukee DAS JAHR ja tekstiä, jossa kerrotaan kaikki olennainen siitä, mitä vuosi on, miten se mitataan, kuinka pitkä se on, juliaanisesta ja gregoriaanisesta vuodesta ja nii-

den virheistä, miten pitkä on vuosi sekunneissa, milloin neljä (tähtitieteellistä) vuodenaikaa alkavat ja kuinka pitkiä ne ovat. Tämä siis jo kannessa. Sitten kerrotaan, mitä kirjan tekemiseen tarvitaan (käsikirjoitus, toimittaminen, kirjapaino, paperi, sidonta) ja että juuri tämä kirja painaa 2 kg 520 g ja sen painovuosi 1927. Kirjan takakannessa on WELTUHR, eli kerrotaan mitä kello on eri puolilla maapalloa.

Vielä nytkin viehättää tuo siirtymä konkreettisesta käsinkosketeltavasta käsitteelliseen. Niinpä ei ole ihmeteltävää, että kirjan alussa Prof. Dr. Albert Einstein kertoo monisivuisessa artikkelissaan, mitä suhteellisuusteoria on. Kuvitukseen on 48-vuotias Einstein taustanaan kirjajhyllä, arvatenkin tietokirjoja.

Isäni oli psykiatri ja olohuoneessamme otetun kuvan taustalla olisi varmuudella ollut samanlainen kirjämäärä. Kirjat siten muodostavat lapsuuteni kulissit ja sama jatkuu kohdallani nytkin. Sen sijaan niiden sisältöön tutustuminen ei ollut vaivatonta, mutta juuri tällaiset *Reclamin* kaltaiset teokset avasivat näkymiä tiedon maailmaan.

Reclamissa oli luonnontieteellistä tietoa alkaen maailmankaikkeuden rakenteesta, Maan historiasta ja ihmisen kehitymisestä puutarhan rakentamiseen. Kerrotaan Darwinista, Haeckelista (molemmat ovatkin esiintyneet myöhemmin teoksissani), hypnoosista ja muista mieltäkiehtovista ilmiöistä. Kirjassa opetetaan muun muassa jiu-jitsua ja golfia. Minuun vaikutti vahvasti artikkeli ”Ich möchte am Rundfunk teilnehmen”, missä kerrotaan runsain kuvin, miten rakennetaan yksinkertainen radiovastaanotin. Sen pohjalta teinkin joitakin kokeita, vaikka varsinaiset ohjeet sain suomalaisilta kirjoittajilta, Osmo A. Wiio tärkeimpänä. Kirja omalla tavallaan paljastaa Weimarin tasavallan moniulotteisen luonteen ja tekee samalla vaikeaksi ymmärtää vain muutaman vuoden kuluttua tapahtuvaa täydellistä muutosta.

Katsellessani nuorena herätteitä antaneiden tietokirjojen painovuosia huomasin yllättäen, että ne ovat samalta vuodelta 1952. Nuo varhaiset 50-luvun vuodet olivat vahvan tekniikkaan liittyvän optimismin vuosia. Puhuttiin atomiajasta. *Reclamin* kaltaisia suomalaisia tietoteoksia olivat isoisäni kirjastosta löytynyt moniosainen *Tietojen kirja* (2), jossa oli kiinnostava E. Sucksdorffin tähtitiede-osio, Edgar B. Schieldropin *Tekniikan ihmeet atomiaikakaudella* (3) ja erityisesti *Uusin tieto luonnosta ja ihmisestä* (4), jonka näytän saaneeni joululahjaksi vuonna 1952.

Tuohon samaan tekno-optimismiin liittyi sitten vahvasti tekemisiäni määritellyt teos *Avaruuden valloitus* (5), joka oli alkuaan saksalaisen Willy Leyn kirjoittama ja yhdysvaltalaisen Chesley Bonestellin upeasti kuvittama. Kirjan esittelemä haavekuva matkoista avaruuteen vaikutti sitten siihen, että ensimmäisten Sputnikien ilmestyessä taivaalle olin jo täysin varus-

tautunut niitä havainnoimaan ja lähettämään tietoja eteenpäin (ks. www.ursa.fi/ursa/jaostot/tekokuut/data/sputnikhav.html). Teos siis veti minut tähtiharrastuksen pariin ja lopulta Ursan ainajäseneksi.

Tekokuiden havainnointi oli ulkoilmatouhua. Siihen ei tarvittu monimutkaisia laitteita, vain kello, tähtitaivaan hyvä tuntemus ja jonkin verran matemaattista taitoa. Niinpä en myöhemminkään kokenut ristiriitaa tieteen, tutkimuksen ja tulevan taiteilija-ammattini välillä. Suurin osa työskentelystäni on ulkoilmatyöskentelyä vaellusten ja maisemakuvausten muodossa.

Varsinainen vaikuttaja tähän oli Ernest Thompson Setonin *Kaksi partiopoikaa* (6), jonka, kuten monen muunkin Setonin kirjan, suomensi I. K. Inha. Se on nuorisoromaaniksi naamioitu eräelämän opaskirja. Teoksessa on yli 200 kuvaa ja se kertoo kolmen (sic!) pojan intiaanielämän kokeilusta Kanadassa lähellä Torontoa. Olen jopa ollut niin kiinnostunut tuosta kirjasta, että olen käynyt kirjan kuvaimilla paikoilla Lindsayn kaupungissa ja henkilöiden esikuvien haudoilla. Kiinnostavaa kyllä, siellä ei juuri tiedetty mitään Setonista.

Nyt, kuusikymmentä vuotta myöhemmin, huomaan useita sellaisia kirjan vihjeitä, joita olen sitten toteuttanut elämässäni. Ehkä keskeisin on juuri tuo runsas kuvitus. Kirja kehottaa tutustumaan metsäelämään piirtämisen kautta. Kirja suorastaan virittää tutkimaan omaa havaintoaan: mitä metsän jäljistä voi päätellä, miten tarkasti voi nähdä (esimerkkinä Seulasten tähtikuvio), mitä kasveista voi päätellä. Miten kasveista saa värejä maalauksiin ja todella: se suorastaan kehottaa luontotaiteilijan uralle. ”Ne jotka parhaiten menestyvät ansaitsevat jopa miljoonia”, esimerkkinä Turner, Titian ja Rafael. Olin unohtanut tämän kohdan ja tajuan nyt, mistä varmuuteni lähteä taiteilijan uralle on saanut alkunsa. Miljoonat tosin ovat jääneet saamatta!

Tuosta samasta havaitsemiseen liittyvästä harrastuksesta kumpuaa sitten myöhemmät aikuisemmat teokseni: Kai von Fieandtin *Havaitsemisen maailma* (7) ja J. J. Gibsonin, Irvin Rockin sekä muiden havaintotutkijoiden teokset. Myös mainio M. Minnaertin *Maiseman*

valot ja värit (8) liittyy suoraan tuollaiseen luonnon tarkkailuun. Toisaalta luonnonvärien saatavuuden ongelma johti massiivisen Doernerin *Maaliaineet*-teoksen (9) hankkimiseen. Tätä kirjoittaessani minulla on näyttely Helsingissä (galleria AMAssa), jossa esitän nuotiohiilillä maalamiini teoksia. Siitä on kyllä suora yhteys tuohon Janin, Samin ja Guyn nuotioelämään ja luonnonmateriaaleilla maalaamiseen. Setonin todellisten luontoa koskevien tietokirjojen (ja lankoni Jouko Pirolan) vihjeiden kautta olen sitten löytänyt itselleni tärkeimmän kirjailijan Henry David Thoreaun.

Tietokirjojen asema muuttuu verkkoyhteisöiden nopeuden vuoksi. Ehkä jonkinlainen tällainen nopeuden vertauskuva olisi DNA:n rakenteen ja merkityksen esittely kirjan sijasta *Nature*-lehdessä 25.4.1953 (joka johti julkaisijoiden Nobel-palkintoon). Sain itse tiedon RNA:n ja DNA:n merkityksestä isältäni pitkässä puhelinkeskustelussa 1950–60-lukujen vaihteessa. Nyt hän olisi varmasti lähettänyt sähköpostia. Sähköisen viestinnän nopeus ja tiedon valtava määrä ovat kuitenkin ongelma. Tietokirjoilla

onkin merkittävä asema tuon tiedon kokoajana ja kokonaiskuvan antajana. Tällainen olikin erinomaisella tavalla tuo vuoden 1927 *Reclam*-teos. Tietojen kaaos taas on kuin liikaa valoa. Emme näe mitään.

Kirjat

- (1) *Reclam, praktisches Wissen*, Verlag Philipp Reclam jun. Leipzig 1927.
- (2) *Tietojen kirja*, WSOY 1952, 7. p., 6 osaa.
- (3) Edgar B. Schieldrop: *Tekniikan ihmeet atomiaikakaudella*, Gummerus 1952.
- (4) *Uusin tieto luonnosta ja ihmisestä*, WSOY 1952, 3 osaa.
- (5) Willy Ley, Chesley Bonestell: *Avaruuden valloitus*, WSOY 1952.
- (6) Ernest Thompson Seton: *Kaksi partiopoikaa*, WSOY 1930.
- (7) Kai von Fieandt: *Havaitsemisen maailma*, WSOY 1962.
- (8) M. Minnaert: *Maiseman valot ja värit*, Tähtitieteellinen yhdistys Urso 1987.
- (9) Max Doerner: *Maaliaineet ja niiden käyttö taidemaalauksessa*, Tammi 1954.

Kirjoittaja on kuvataiteilija ja professori (emeritus). Elämäni tietokirjat -sarja päättyy. Kaikki kirjoitukset on luettavissa verkossa (www.tieteessatapah-tuu.fi/tietokirja).